

M. PINTÉR TIBOR – BODNÁR ÉVA – DÓSA KATALIN –
DORNER HELGA – LÉNÁRT KRISZTINA – LENGYELNÉ
MOLNÁR TÜNDE – GORANA MISIC – OLLÉ JÁNOS –
MARGARYTA RYMARENKO – VÖRÖS ZOLTÁN –
DRINGÓ-HORVÁTH IDA

Oktatásinformatikai helyzetkép a magyarországi felsőoktatásban

MŰHELY

1. BEVEZETÉS

1.1. A digitális pedagógiai kompetencia fejlesztésének jelentősége a felsőoktatásban

Napjainkban a digitális kompetencia (kompetenciák) fejlesztése az élet minden területéhez kapcsolódóan, így a felsőoktatásban is egyre nagyobb szerepet kap, sőt a 2020 tavaszán megjelenő pandémia kapcsán jelentősége még inkább felértékelődött. A digitális kompetenciák pontos halmazát nehéz egyértelműen definiálni, viszont tényként kezelhető, hogy a technológiai fejlődéssel ezen kompetenciák is folyamatosan bővülnek. Összetett halmazról van szó, amely különféle ismereteket, készségeket és attitűdöket foglal magában, mint ahogy azt *Dringó-Horváth* és munkatársai megfogalmazzák:

A digitális kompetencia az információs és kommunikációs technológiák magabiztos és kritikus alkalmazása munkában, szabadidőben és a kommunikáció során. Az információk keresését, értékelését, tárolását, létrehozását, bemutatását és átadását, valamint az internetes

kommunikációt és a hálózatokban való részvétel képességét foglalja magában (*Dringó-Horváth és mtsai, 2020a, 174. o.;* vö. *Carretero, Vuorikari és Punie, 2017*).

A digitális kompetenciák egy része az oktatásban is releváns szereppel bír. Az oktatásra fókuszáltan értelmezve beszélhetünk a *digitális pedagógiai kompetenciáról* vagy az *oktatásinformatikáról*, mely a felsőoktatásra vonatkoztatva tartalmazza „az infokommunikációs technológiák tanításban és tanulásban, valamint az oktatáshoz fűződő egyéb tevékenységekben (oktatásmenedzsment, kapcsolódó egyéni és szervezeti kommunikáció, kutatási tevékenység) való felhasználásával kapcsolatos képességeket” (*Dringó-Horváth és mtsai, 2020a, 3. o.*). Bár az oktatásinformatika az előbbi részhalmaz, jelentősége nem kisebb tőle. A felsőoktatáshoz kapcsolható oktatásinformatikai kompetenciákról nyújt átfogó képet a 2020-ban megjelent *Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban* című, a területen hiánypótlónak számító, fentebb már idézett mű (*Dringó-Horváth és mtsai, 2020a*).

A felsőoktatás digitalizálásában és az oktatók digitális kompetenciáinak fejlesztésében az intézményi támogatottság egyre meghatározóbb szerepet tölt be. Ennek része a felsőoktatásban oktatók digitális

kompetenciájának rendszeres és célorientált fejlesztése, a megfelelő oktatói környezet, infrastruktúra biztosítása, a digitális eszközhasználatnak az intézmény vezetősége által történő, rendszerszintű támogatása. Ennek során „az intézmények olyan oktatásinformatikai stratégiákat alakítanak ki, amelyek elvárják, ugyanakkor folyamatosan fejlesztik az oktatók digitális felkészültségét, lehetővé teszik és szorgalmazzák a digitális pedagógia alkalmazását, és ehhez megfelelő infrastrukturális paramétereket, tananyagokat, szabályozást és belső továbbképzési rendszert biztosítanak” (Dringó-Horváth, Hülber, M. Pintér és Papp-Danka, 2020b, 130. o.).

Ugyanakkor a hazai felsőoktatásban ez a folyamat is csak megfelelő kormányzati intézkedések révén valósulhat meg. Erre irányul a „Fokozatváltás a felsőoktatásban” elnevezésű stratégia, mely 2030-ig kívánja előrevetíteni a felsőoktatás modernizálásának lépéseit és az elvárt eredményeket, több, az oktatásinformatika megjelenését erősítő meglátást is megfogalmazva. A 2016-ban meghirdetett Digitális Oktatási Stratégia (DOS) szerint a hazai felsőoktatási intézmények jellemzően különböző infrastrukturális háttérrel rendelkeznek, melyek kihasználtsága igen alacsony. Ugyanez mondható el a hallgatók digitális eszközeinek oktatási folyamatba történő bevonásáról is. Az eszközellátottsághoz kapcsolódó nehézségeken túl

az oktatók alacsony digitális pedagógiai kompetenciái, illetve részben attitűdbeli hiányosságai nehezítik az információs

és kommunikációs technológia megfelelő kihasználását, beépítését a tanulási-tanítási folyamatba (DOS, 2016). A fentiekhez kapcsolódóan a dokumentum az alábbi területeken fogalmaz meg konkrét elképzeléseket, cselekvési javaslatokat:

- egységes, központi rendszerű oktatói kompetenciafejlesztés, például az egyetemi karrierközpontok kompetenciaközpontokká alakítása révén;
- egy hazai és nemzetközi jó gyakorlatokat központilag gyűjtő, kereshető adatbázisportál létrehozása;
- az oktatásmódszertani képzettség beszámítása az oktatói munka értékelésébe, az előmenetelbe (intézményi előléptetés, tudományos címek odaítélése);
- a felsőoktatásra vonatkozó szabályozások fejlesztése a tanulás terének tágítása érdekében (például online, illetve kevert – blended – formájú oktatásszervezési módok bevonása a képzettsébe).

Ma már látjuk, hogy a hazai felsőoktatás e tekintetben bizonyosan változott, fejlődött, sajnálatos tény azonban, hogy ehhez nagymértékben hozzájárult egy világválság kirobbanása. A fejlődést elsősorban a nemzetközi trendek határozták meg, ugyanakkor az alábbi összefoglaló alapján az is látszik, hogy a nagyobb magyarországi egyetemeken a nemzetközi helyzettől függetlenül is elindultak olyan sajátos folyamatok, oktatásinformatikai fejlesztések, amelyek gyökerei valószínűleg a „kényszerített digitális oktatás” nélkül is megjelentek és kibontakoztak volna.

A kormányzati elképzelések, iránymutatások révén az intézmények egyre nagyobb hangsúlyt fektettek az digitális tanulási környezet kialakítására és annak tanulási-tanítási folyamatokba történő

célorientált bevonására, valamint ezzel párhuzamosan az egyetemi oktatók digitális pedagógiai kompetenciáinak fejlesztésére. A 2020-ban megjelenő COVID-19 világválság azonban minden korábbi elképzelést felülmulva gyorsította fel ezt

2030-ig kívánja előrevetíteni a felsőoktatás modernizálásának lépéseit

a folyamatot, hiszen egyik napról a másikra kellett a köz- és felsőoktatásnak egyaránt távolléti formában megszerveznie a tanulási-tanítási folyamatait, melynek során a digitális eszközhasználat és az ehhez kapcsolódó megfelelő pedagógiai kompetencia nélkülözhetetlennek bizonyult. Ennél fogva az oktatási folyamatok digitalizálását és az oktatók digitális pedagógiai kompetenciáinak fejlesztését végző szervezeti egységek tevékenysége kiemelten fontosá vált minden felsőoktatási intézménynél.¹

1.2. Párbeszéd a jó gyakorlatok megosztása érdekében

A Károli Gáspár Református Egyetem IKT Kutatóközpontja által 2020. november 20-án online formában megrendezett *Oktatásinformatika a felsőoktatásban – Kooperáció és párbeszéd a jó gyakorlatok megteremtésében* című konferencia céljai a következőképpen

az egyetemi oktatók digitális pedagógiai kompetenciáinak fejlesztésére

foglalmazhatóak meg: együttműködés a felsőoktatás fejlesztése, megfelelő digitalizálása érdekében, tudásmegosztás, tapasztalatcsere, jó gyakorlatok megosztása.

Ezt a törekvést támasztotta alá a konferencia kerekasztal-beszélgetése a digitális kompetenciák fejlesztéséről a hazai felsőoktatásban. Jelen tanulmány a kerekasztal-beszélgetésen elhangzottak írásos összefoglalója, kiegészülve a beszélgetésen nem részt vevő, ugyanakkor érintett intézmények szakembereinek beszámolóival. A beszélgetés alapját képező kérdések a szervezeti egységek működésének teljes spektrumát kívánták áttekinteni a megalakulástól és az alapvető feladatoktól kezdve a fejlesztés, megvalósítás jelenlegi lépésein át egészen a távlati tervekig, kitérve a működő jó gyakorlatokra, valamint a nehézségekre, megoldandó problémákra egyaránt. Válaszadóink a hazai felsőoktatási intézmények oktatásinformatikai fejlesztéséért felelős szervezeti egységeinek vezetői, illetve az ő megbízottjaik voltak.²

- Dr. Bodnár Éva, a Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) Tanárképző és Digitális Tanulási Központ vezetője,
- Dr. Dósa Katalin, a Budapesti Gazdasági Egyetem (BGE) Oktatásmódszertani Központ vezetője,
- Dr. Dorner Helga, a konferencia szervezésekor a Central European University Center for Teaching and Learning (CEU) munkatársa; a tanulmány elkészítését a CEU CTL adataival támogatta,³
- Lénárt Krisztina, az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Oktatásfejlesztési és Tehetség gondozási Osztály vezetője,

¹ A digitalizációs folyamatok erőteljes beindulásával párhuzamosan több más, a felsőoktatás intézményi működési kereketeiben alapvető változásokat hozó folyamat is jelentkezett: például a „harmadik misszió” megjelenése, illetve felerősödése, vagy az állam és az intézmények viszonyának átalakulása a kancellária bevezetésével, mely az állami felsőoktatási intézmények szervezeti tulajdonjogainak módosításával járt. Ezen folyamatok okairól és lehetséges következményeiről bővebben lásd *Derényi* (2020) és *Szabó* (2020) tanulmányát.

² A PE és PTE képviselői nem vettek részt a kerekasztal-beszélgetésben, válaszaikat a tanulmány szerkesztésekor, utólag adták meg.

³ A cikk készítésekor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Központ megbízott igazgatója

- Lengyelné dr. Molnár Tünde, az Eszterházy Károly Egyetem (EKE) Digitális Technológia Intézet vezetője,
- Dr. habil. Dringó-Horváth Ida, a Károli Gáspár Református Egyetem (KRE) IKT Kutatóközpont vezetője,
- Dr. habil. Ollé János, a Pannon Egyetem (PE), Digitális Módszertani Intézet igazgatója,
- Dr. Vörös Zoltán, a Pécsi Tudományegyetem (PTE), Digitális Oktatás- és Tanulástámogató Munkacsoport vezetője.

A konferencia kerekasztal-beszélgetésén feltett kérdésekhez kapcsolódó válaszokat (az egyetemek neve alapján ábécérendbe sorolva) átlátható formába rendeztük, kérdéskörönként kiemelve a területhez kapcsolódó tendenciákat, valamint a tudásmegosztást szolgáló jó gyakorlatokat, követendő példákat.

2. AZ OKTATÓK DIGITÁLIS KOMPETENCIÁINAK FEJLESZTÉSÉVEL FOGLALKOZÓ SZERVEZETI EGYSÉGEK A HAZAI FELSŐOKTATÁSBAN

2.1. Szervezeti felépítés, a legfontosabb funkciók, feladatok

Az egyetemek oktatásinformatikai fejlesztésével foglalkozó szervezeti egységei jellemzően összegyetemi szinten, rektori (BCE, CEU, KRE, PTE), rektorhelyettesi (BGE), rektori-kancellári (ELTE) irányítással végzik munkájukat, kivételt képez ez alól az EKE Digitális Technológia Intézete (az Informatika Kar szervezeti egysége) és a PE Digitális Módszertani Intézete (Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar szervezeti egysége). Az egyes központokat jellemzően néhány éve, maximum 1-2 évtizede alapították, hangsúlyosságuk, állományi létszámuk igen különböző, ezt jól szemlélteti az alábbi adatokat bemutató 1. táblázat:

1. TÁBLÁZAT

Az érintett szervezetek adatai

Név	Alapítás	Létszám és munkakör
<u>BCE Tanárképző és Digitális Tanulás Központ</u>	2009	23 fő (1 vezető, egyetemi docens, 2 docens, 1 adjunktus, 1 tanársegéd, 2 e-learning vezető szakértő, 1 videós tananyagfejlesztő, 1 stratégiai feladatokat támogató tanácsadó, 1 informatikai tanácsadó, 3 projekt asszisztens, 4 módszertani támogató tanácsadó, 2 mentálhigiénés tanácsadó, 1 Moodle informatikai fejlesztő, 2 digitális tananyagfejlesztő, 1 Moodle helpdesk munkatárs), valamint PhD hallgatók

Név	Alapítás	Létszám és munkakör
<u>BGE Oktatásmódszertani Központ</u>	2017	6 fő (1 központvezető, 2 oktatásfejlesztő, 2 Moodle projektmenedzser és 1 Moodle support munkatárs)
<u>CEU Center for Teaching and Learning</u>	2011	6 fő (2 posztdoktori kutató, 1 központvezető, 1 e-learning fejlesztő, 1 projektmenedzser - kutató, 1 titkárságvezető)
<u>ELTE Oktatásfejlesztési és Tehetséggondozási Osztály</u>	2015	10 fő (1 osztályvezető, 2 e-learning szakértő, 3 oktatásfejlesztési ügyvivő, 2 oktatásfejlesztési ügyintéző, 1 tehetséggondozási referens, 1 adatelemző)
<u>EKE Digitális Technológia Intézet</u>	2000	15 fő (13 oktató, 1 kutatási asszisztens, 1 adminisztrátor)
<u>KRE IKT Kutatóközpont</u>	2018	3 fő (1 központvezető, oktatásinformatikus, 1 kurzusszervező, 1 statisztikus és Moodle-kurzus fejlesztő)
<u>PE Digitális Módszertani Intézet</u>	2020	6 fő (oktatók)
PTE DOTM	2021	8 fő (1 vezető, 6 módszertani szakértő és 1 informatikus), továbbá 5 fő tanácsadó, támogató szerepkörben az egyetem egyéb szervezeti egységeiből

FORRÁS: saját szerkesztés

A fenti munkakörökből is látható, hogy az oktatásinformatikai szervezeti egységek fő feladataként az oktatói információs és tananyagok (főként e-learning kurzusok) fejlesztése és különféle képzések szervezése jelenik meg, kiegészülve egyéb, speciális feladatokkal, mint például technikai segítségnyújtás, kutatási projektek támogatása, egyéni tanácsadás vagy oktatásinformatikai pályázatok, díjak kiírása és elbírálása. A hangsúlyok intézményenként eltérőek, amit az egyes szervezeti egységek közötti strukturális különbség is jól tükröz. Az alábbiakban szervezeti egységenként mutatjuk be az alapvető működési elveket, a jellemzően ellátott funkciókat.

A Budapesti Corvinus Egyetem Tanárképző és Digitális Tanulási Központja szervezeti felépítése szerint három irodát működtet. A Tanárképző és Oktatás-módszertani Iroda alapvetően az intézményi szintű pedagógiai, módszertani folyamatokat támogatja. Ezen tevékenységek fókuszában az egyetem alkalmazásában lévő oktatók és adminisztrátorok állnak: a különféle képzési programokkal történő fejlesztés a módszertani eszköztár bővítésére, a képzők képzésére irányul, illetve a szakmai fejlesztést óralátogatásokkal, a fejlesztő értékelés módszertani kereteinek tágításával igyekszik támogatni (lásd *Dósa, Tóth és Sebestyén*, megjelenés alatt). A kompetencia-

fejlesztés mellett nagy hangsúlyt helyeznek a tananyagfejlesztésre, valamint a nemzetközi és hazai akkreditációs folyamatok támogatására. A Digitális Tananyagfejlesztő és Szolgáltató Iroda ellátja az egyetemi e-learning rendszer alkalmazásgazdai feladatait, e-learning módszertani és technológiai továbbképzéseket fejleszt és hirdet az egyetemi polgárok számára, módszertanilag és technológiailag támogatja az egyetemen készülő digitális tananyagok fejlesztését, elvégzi vagy koordinálja elkészítésüket, működteti az egyetemen készülő digitális tananyagok minőségbiztosítási rendszerét, képviseli az egyetemet a hazai és nemzetközi e-learning témájú fórumokon, konferenciákon, értékeli az egyetemi e-learning megoldások színvonalát, ezzel megalapozza a vezetői intézkedéseket. Az Ügyfélszolgálat feladatai a Moodle-hoz, az Urkundhoz és az e-tananyag fejlesztésekhez kapcsolódnak, elérhetőséget biztosítva, egyszersmind segítve a felhasználói problémák megoldását, valamint koordinálja az online vizsgákat.

A Budapesti Gazdasági Egyetem Oktatásmódszertani Központjának küldetése egy olyan egyetemi oktatási kultúra kialakítása és formálása, amelyben minden hallgató hatékonyan, képességeinek és céljainak megfelelően tanulhat, illetve ahol az oktatók hangsúlyt helyeznek a hallgatóközpontú, innovatív oktatásra, ahol az oktatási folyamat minden résztvevője prioritásként kezeli a tanulás és tanítás kiválóságát. A központ szakterülete a pedagógia, oktatásfejlesztés, oktatástechnika és az oktatáskutatás. Feladatai közé tartozik az oktatói közösség építése, az oktatók szakmai fejlesztése (különös tekintettel a belépő oktatók mentorálására, lásd *Dósa, Tóth és Sebestyén*, megj. alatt), tananyagok

fejlesztésének szakmai támogatása, az oktatásszervezési és -fejlesztési folyamatok támogatása és koordinálása. Fő tevékenységeik: a képzési kínálat korszerűsítése, tananyagfejlesztés, oktatásmódszertani innovációk, oktatástámogató rendszerek, oktatástechnológia, illetve a módszertani tudatosság növelése, oktatói és hallgatói közösségfejlesztés, oktatáskutatás.

A Central European University Center for Teaching and Learning oktatási központja (CEU CTL) az egyetem oktatóival együttműködve támogatja a tanítási-tanulási folyamatokat, valamint a szakdolgozati és disszertációs témavezetői munkát. Ennek kapcsán doktori képzések speciális szempontjait figyelembe véve nyújt támogatást az egyetem doktoranduszainak, akik kezdő egyetemi oktatóként, fiatal kutatóként és fiatal oktatási vezetőként kerülnek kapcsola-

latba a központtal. Ez az intenzív támogató munka egyrészt egy komplex szakmai professzionalizációs képzés során, másrészt egyéni és kiscsoportos

mentorálás formájában valósul meg.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Oktatásfejlesztési és Tehetséggondozási Osztálya három fő területen lát el feladatokat. A hallgatói tehetséggondozás keretében a Tehetséggondozási Alap kezelésével és koordinációjával foglalkozik, valamint a Tehetséggondozási Tanács titkárságát is ellátja. NTP-pályázatok megvalósításával, a hallgatók számára képzések szervezésével (például szakirodalom-kutatás, prezentációs technikák, tanulmányírás, liftbeszéd), valamint az Új Nemzedék Kiválóság Program (ÚNKP) graduális hallgatókat célzó pályázatának kezelésével is foglalkozik. Az osztály adatelemző részlege az adatalapú döntéselőkészítésben nyújt segítséget a kari vezetők, valamint a felsővezetés számára.

támogatja az egyetemen
készülő digitális tananyagok
fejlesztését

Oktatásfejlesztéssel és e-learninggel foglalkozó részlegük széleskörű támogatást kínál az oktatók számára. LMS⁴-képzések, módszertani képzések, a különböző tanulástámogató rendszerek és alkalmazások használatát segítő kézikönyvek, képernyővideók készítésével, telefonos és e-mail-es ügyfélszolgálatával és egyéni, valamint csoportos konzultációkkal támogatják az oktatókat. Több projektben vesznek részt, például a szervezet látja el az ELTE EFOP-343 projektjének szakmai koordinátori feladatait is.

Az Eszterházy Károly

Egyetem Digitális Technológia Intézeteinek fő feladata az oktatás. A saját, informatikus könyvtáros szak mellett – az informatika tudományterülethez tartozó képzések kivételével – a szervezet megvalósítja az egyetem informatikához kapcsolódó tárgyainak oktatását. A Neveléstudományi Doktori Iskolában biztosítják a Digitális Pedagógia Modul szakmai és oktatói bázisát, továbbá feladatuk az egyetem oktatástechnológiai szakmai hátterének biztosítása is, az e-learning-rendszer fejlesztésének, elektronikus tananyagok előállításának módszertani támogatása, valamint az egyetem oktatói számára oktatástechnológiai továbbképzéseik biztosítása.

A Pannon Egyetem Digitális Módszertani Intézetének működése elsősorban oktatási, kutatási és fejlesztési feladatokra összpontosul. Oktatási tevékenységükben nemcsak saját képzéseik (például e-learning fejlesztő BA-specializáció) szerepelnek, hanem kurzusokat indítanak a tanárszakokon, illetve a közösségsszervező alapszak, pedagógia alapszak és neveléstudományi mesterszak képzéseiken is. Aktívan részt vesznek az egyetemen a képzők képzésében is. Kutatási tevékenységük a kísérleti digitális tan-

anyagfejlesztésre fókuszál, aktív kapcsolatban vannak számos ipari tananyagfejlesztő vállalattal. Fejlesztési tevékenységükkel a kar nappali, levelező és távoktatási tagozatának digitális tananyagait és online környezetét segítenek hatékonyabbá formálni.

A Károli Gáspár Református Egyetem Információs és Kommunikációs Technológiák (IKT) Kutatóközpontjának célja az okta-

tásfejlesztés, az egyetemi képzés hatékonyságának, piacképességének növelése. Kiemelt feladatai az oktatók digitális kompetenciáinak fejlesztése, és így a minőségi oktatás (az oktatói minőség) fejlesztése, melynek keretében elsődlegesen segédanyagok készítését és oktatói képzések szervezését végzi, ugyanakkor célja az egyetem digitalizálásának globális támogatása (az egyetem IKT-stratégiája kidolgozásának segítése), valamint az egyéni segítségnyújtás, tanácsadás is. (Például egyedi megkeresések alapján, digitális eszközök-
höz kapcsolódó projektek, oktatási/kutatási feladatok – például egy nagyobb évfolyamot érintő angol nyelvi alapvizsga – megfelelő megvalósítása digitális távolléti oktatás során.) Emellett a digitális eszközökhöz kapcsolódóan rendszeresen szervez továbbképzéseket (pedagógusképzéseket, szakirányú képzéseket), vagy hirdet meg ilyen jellegű kurzusokat más, egyetemi képzésekhez kapcsolódóan. A szervezet kutatással indította tevékenységét: lefordította a felsőoktatásban dolgozó oktatók digitális kompetenciáit mérő európai referenciakerethez kapcsolódó kérdőívet (Carratero, Vuorikari és Punie, 2017), melynek segítségével intézményi és országos szintű kompetenciaméréseket végzett. Célként fogalmazódott meg segédanyagok és képzések kidolgozása a felsőoktatásban dolgozók számára, hiszen ezekből

intézményi és országos szintű kompetenciaméréseket végzett

⁴ Learning Management System

– főként a közoktatással összevetve – nagy hiány tapasztalható. Az eddigi munka egyik legfontosabb eredménye egy, a felsőoktatók digitális kompetenciáit fejlesztő tanári kézikönyv (*Dringó-Horváth és mtsai, 2020a*), illetve a magyarországi felsőoktatás digitális kompetenciáit mérő kutatások (például *Dringó-Horváth, Hülber, M. Pintér és Papp-Danka, 2020b*).

A Pécsi Tudományegyetem Digitális Oktatás- és Tanulástámogató Munkacsoportja a legfiatalabb a bemutatott egységek közül. Feladata a digitális oktatáshoz és tanuláshoz kapcsolódó igények felmérése, az oktatói, hallgatói és kari szempontok figyelembevétele és az előkészítést követően a Digitális Oktatás- és Tanulástámogató Központ létrehozása még a 2021-es évben.

2.2. Az oktatásinformatikai fejlesztés folyamata

2.2.1 A fejlesztés főbb eszközei, formái

Az oktatók digitális pedagógiai kompetenciáinak fejlesztése általában hasonló módon, illetve hasonló irányokban történik mindegyik megkérdezett egyetemenél: főként oktatói kurzusok, személyes és online jelenléti workshopok formájában, melyek tematikáját a külső körülmények – jelen esetben elsődlegesen a COVID-19 okozta kényszerű digitális átalás – és az egyéni oktatói, kutatói igények együttese határozza meg. A képzési rendszerek összetételét, elemeit és szervezési formáit (képzésforma, képzési idő, adminisztráció) tekintve azonban elég színes képet kapunk.

A BCE az oktatói és dolgozói teljesítményfejlesztési rendszer részeként egy belső

képzési rendszert működtet. Ebben különböző csomagok állnak az oktatók rendelkezésére. Megtalálhatóak benne az alapozó módszertani, eszközhasználati, valamint a digitális tananyagfejlesztést támogató képzések, amelyekre haladó speciális módszertani kurzusok is épülnek. Mindezek mellett az oktatók kompetenciafejlesztő, személyiségfejlesztő tréningeken is részt vehetnek. A cselekvés általi tanulás (*learning by doing*) elvét alkalmazva az oktatók saját gyakorlati munkájukhoz kapcsolódóan próbálhatják ki a tanultakat.

A BGE oktatóinak alapfeladata az ismeretátadás, készségfejlesztés és értékelés; a módszertani fejlődésüket célzó továbbképzési kínálatának kialakításakor oktatásmódszertani központjuk is ezekre a területekre koncentrál. Szakmai továbbképzéseiket féléves rendszerességgel a vizsgaidőszakban szervezik meg, ezeken átlagosan 15–20 fő vesz részt. Képzési kínálatukban ma már közel 70 kidolgozott téma szerepel. A képzések anyagait és az elkészült segédleteket zárt rendszeren belül osztják meg az oktatókkal. A digitális oktatásra történő áttérés újfajta és részben nagyobb terhelést eredményezett: például az elektronikus segédletek folyamatos gyártását, képzési periódusok bevezetését az őszi és tavaszi

továbbképzéseiket féléves rendszerességgel a vizsgaidőszakban szervezik meg

szünetben is, illetve azt, hogy az oktatási keretrendszerekhez kapcsolódó újdonságokat rögtön a megjelenést követően bemutatják az oktatói közösségnek. Az oktatási anyagok rögzítése lehetővé teszi, hogy az információk az egyetemi

polgárok viszonylag széles köréhez eljussanak. A képzéseken túl csoportos és egyéni konzultációk is megjelennek a kínálatban.

A CEU intézménye személyre szabott módon konzultál az oktatókkal, és végzi a fejlesztőmunkát, amelyben nemzetközi

szakértők rendszeresen részt vesznek. A fejlesztőmunka az oktatókkal közös párbeszédre és intenzív együttgondolkodásra épül: gyakran olyan konkrét kurzustevékenységekre fókuszálnak, mint például a facilitálás, a tanulói munka értékelése, a csoportmunka vagy a projektalapú oktatás.

2020. szeptember végéig az ELTE 28 képzést szervezett, amelyen összesen 287 oktató vett részt. A *Nyílt kurzusok tervezése* és az *Online kurzusok módszertana* elnevezésű online kurzusok nyíltak és mindenki számára elérhetőek voltak már a korábbi, nem facilitált időszakban is. Az LMS-képzések alap és haladó szinten szólítják meg az oktatókat (például a *Canvas kezdő és haladó* képzések elvégzése után lehetőség van továbblépni a *Vizsgáztatás online*, a *Grafikai alapok*, *Online kurzusok módszertana*, *Online kurzusok facilitálása* irányokba). Oktatásmódszertani képzéseiket – amelyek nem kötődnek az online keretrendszerhez – a kari módszertani képzések figyelembevételével alakítják ki. Információs anyagaik elérhetőek a folyamatosan frissülő honlapjukon: ezek között megtalálhatóak a különféle felhasználói kézikönyvektől a rövid, gyakorlatias képernyővideókon és rövidebb, egy-egy megoldásra fókuszáló módszertani írásokon keresztül, hosszabb összefüggő kurzusok – például a *Nyílt kurzusok fejlesztése* című hatmodulos online kurzus is. Honlapjukon az egyes karok képzéseit is hirdetik, remélve az oktatók minél szélesebb körének bevonódását.⁵ Most induló tananyagfejlesztési projektjükben olyan támogatást kínálnak oktatóiknak, amelyre eddig nem volt lehetőségük. A várhatóan

50 tananyag fejlesztéséhez az oktatók képzést, tutori támogatást kapnak, például a multimédiás csoport tagjaitól, akik a vizuális tartalmak előállításában nyújtanak segítséget.

A képzők képzése programot az EKE is biztosítja az egyetemi oktatók számára, amelynek során a legújabb pedagógiai és oktatástechnológiai, valamint (digitális) módszertani ismereteket kínálják fel. A digitális kompetenciafejlesztéshez kapcsolódó témakörök minden évben megtalálhatóak a képzési programban (többek közt:

Elektronikus tanulási környezetek, Elektronikus tananyagkészítés, Online mérés és értékelés, Prezentációkészítés, Online információkeresés, IKT-eszközökkel támogatott

a megkeresésekhez igazodó, központilag meghirdetett webináriumok

oktatás témakörökben biztosítanak oktatóik számára továbbképzési lehetőségeket). A képzéseket minden félévben egy vagy több alkalommal valósítják meg, igazodva az oktatói igényekhez. Fontos, hogy az oktatás minden alkalommal elektronikus tanulási környezettel támogatva zajlik.

A KRE körütekintően kialakított, egymásra épülő kutatási és fejlesztési lépéseket tartalmazó tervet dolgozott ki, melynek teljes körű implementálását azonban a 2020 tavaszán fellépő COVID-19-járvány meggátolta, illetve módosította. A járványhelyzet miatt kialakult tömeges online oktatás tetemes mennyiségű új feladatot és megoldandó problémát eredményezett, így a központ által indított képzések, segítségnyújtás leginkább a járványhelyzet kialakította kérdésekre fókuszált, többnyire a beérkező kérések alapján, egyéni és kiscsoportos konzultációk, valamint a megkeresésekhez igazodó,

⁵ <https://www.elte.hu/content/nyilt-kurzusok-tervezese.t.22328>, <https://mooc.elte.hu/courses/2521>

központilag meghirdetett webináriumok formájában.⁶ Éppen ezen tevékenységeknek köszönhetően vált egyértelművé, hogy hatékonyabbnak bizonyulhat, ha az egyetem nem csak felülről jövő képzésekben gondolkodik – bár a stratégiai elképzelések mentén ilyenekre is szükség van –, hanem megpróbálja felkarolni az alulról jövő kezdeményezéseket: egyfajta összegytemi digitális oktatásmódszertani mentorhálózat kiépítésével összeköthetővé válnak a hasonló oktatási, kutatási problémahelyzetekben lévő oktatók, akik közösen tudják keresni a céljuknak leginkább megfelelő digitális megoldásokat. A jövőben a KRE mindkét fejlesztési elv párhuzamos működtetését célozza meg: a kurzusalapú, célzott egyéni és csoportos fejlesztést a DigCompEdu kompetenciaterületeihez igazodva, valamint a hasonló területen működő oktatók közös problémamegoldásának facilitálását.

A PTE DOTM megalakulását a pandémia alatti oktatás indokolta, noha már korábban is történtek időszakos, többnyire pályázati lehetőségekhez köthető próbálkozások hasonló egységek, csoportok létrehozására. A DOTM rektorhelyettesi irányítással, helyzetfelmérés alapján, valamint a korábbi jó gyakorlatok újragondolásával jött létre. Mivel a Munkacsoport célja a Digitális Oktatás- és Tanulástámogató Központ létrehozása és hosszú távú működtetésének kidolgozása (mely a PTE oktatási stratégiája szempontjából is kulcsfontosságú feladat), az előkészítés kiváltképp nagy körülmekintést igényelt. A megalakulás folyamán szem előtt tartott legfontosabb vezérelv az átgondoltság, az inkluzivitás, valamint a pontos tervezés volt. Mind-

ezekre azért volt szükség, mert a globális COVID-19-helyzet miatt a kényszerű digitális távolléti oktatásra történő átállás során a tanulási környezet gyors megváltozása

nem biztosított kellő teret és időt a tervezésnek, ennek következtében sok esetben a karok és intézetek saját – részint már kipróbált, részint pedig az oktatási gyakorlatban

is használhatónak vélt – megoldásokat preferálták, ami egy sokszínű, szerteágazó, számos rendszert használó struktúra létrejöttét eredményezte. Az egyetemi szintű fejlesztés megkezdése előtt azonban elengedhetetlen a pontos helyzetértékelés és az ahhoz kapcsolódó fejlesztési koncepció, digitális oktatási stratégia kidolgozása. A PTE-n alkalmazott digitális megoldások széles repertoárja egyúttal arra az igényre is ráirányította a figyelmet, hogy az elfogadható fejlesztési irány csak és kizárólag befogadó, széleskörű, tehát inkluzív lehet. Emellett fontos arra a tényre reagálni, hogy a digitális oktatás a felsőoktatás következő évtizedeinek meghatározó eleme lesz, így Magyarország egyik legnagyobb egyetemeként a PTE is felkészülten kell szembenézzen az új irányokkal. Szükségessé vált tehát egy olyan digitális oktatási stratégia kidolgozása, mely képviseli a karok, intézetek, oktatók és hallgatók sokszínűségét, eközben inkluzív, és hosszú távon biztosítja az átlátható fejlesztési irányokat, egyúttal segítheti a kapcsolódó pályázatokon való aktivitást. A Munkacsoport és a rövidtávon létrehozandó, fenntarthatóan működni képes Központ feladatai tehát a következő területeket ölelik fel: módszertani támogatás folyamatos biztosítása, képzők képzése típusú programok szervezése és koordinálása

⁶ A KRE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar 2021. januárjától kötelezően írta elő oktatói számára egy 90 perces, online, oktatásinformatikai témájú workshop elvégzését; 2021. május végéig 227 oktató vett részt ilyen kurzuson.

(workshopok, jó gyakorlatok összegyűjtése), elektronikus tartalom- és tananyagfejlesztés keretfeltételeinek kialakítása és folyamatos támogatása, pályázati lehetőségek felkutatása, a PTE rövid- és középtávú digitális oktatási stratégiájának kidolgozása, az elért eredmények mérése, továbbá hallgatói és oktatói elégedettségmérés.

2.2.2 A fejlesztésekhez kapcsolódó mérések, elemzések

Az eredményességet, szükségleteket feltérképezendő, illetve a minőségbiztosítási követelményeket figyelembe véve a legtöbb egyetem már méréseket is végez, ezek tematikája, kiforrottsága azonban változó, mint ahogyan a különböző egyetemek minőségbiztosítási rendszere is eltérő.

A legtöbb esetben a képzés kialakítását, illetve a kurzusokra való oktatói jelentkezéseket különböző felmérések segítették, kiegészülve a karok és intézetek vezetőivel folytatott konzultációkkal. Az oktatói felmérések többnyire az eszközigények felmérését, a rendelkezésre álló technológia kihasználtságát, a felkínált információs anyagok és kurzusok hasznosságát mérték, míg a hallgatói megkérdezések az eszközhasználat hatékonyságá-

ra, a digitális oktatáshoz

kapcsolódó előnyökre

és hátrányokra tértek

ki. A KRE-n továbbá

kompetenciamérés (a

DigCompEdu keret-

rendszer magyar fordításának használatá-

val.) segítette az oktatókat abban, hogy

megállapítsák, mely kompetenciaterülete-

ken lenne szükségük fejlődésre-fejlesztésre,

és ezáltal célzottan jelentkezhetek a köz-

pont által szervezett képzésekre.

Ugyanígy több egyetemen (példá-

ul ELTE, KRE, PTE) is megjelenik

az a gyakorlat, hogy a képzési kínálatot és a tananyagot a képzésekhez kapcsolódóan kitöltött értékelő kérdőívben megfogalmazott oktatói igények alapján alakítják ki, mégpedig az egyetemek e-learning szakértői által megjelölt irányok mentén.

Az ELTE-n további fontos új elem a minőségbiztosítási ajánlások gyűjteménye, amely már a munka megkezdésekor rendelkezésre áll, így vezetve az oktatót és a tutort a tervezésben és a megvalósításban. Mivel a projekt az ELTE minden karán egyszerre zajlik, a koordinációt kari projektfelelősök segítenek összehangolni.

A BCE-n 2021-ben indult el a teaching excellence program kidolgozása, amely során mérési elveket és egyéni fejlesztési célokat, képzési, fejlesztési programajánlatokat fogalmaznak majd meg.⁷

2.3. A fejlesztés során használt motivációs eszközök

Bár az oktatásinformatika középpontba kerülése más-más eszközökön keresztül válik láthatóvá a felsorolt egyetemeken, abban minden érintett egyetért, hogy a váratlanul

kialakult népszerűség ellenére az oktatókat a sikeres használat érdekében motiválni kell, valamint a képzők képzését is meg kellett szervezni.

A szakemberek mindenhol arról számolnak be, hogy a vírus-helyzetnek köszönhetően az oktatók közül rengetegen tapasztalták meg közvetlen módon a korlátaikat a digitális kompetenciák terén, illetve a digitális térbe költözött oktatási, kutatási vagy vizsgáztatási feladatokhoz kapcsolódóan. Ahol problémába ütköztek, ott a kényszerítettség miatt önfejlesztés

fontos új elem
a minőségbiztosítási ajánlások
gyűjteménye

⁷ <https://www.uni-corvinus.hu/fooldal/kepzes/belso-kepzes/>

révén vagy mások közreműködését kérve, de többnyire nagyon motiváltan indították el digitális kompetenciáik fejlesztését.

Többen hangsúlyozták továbbá, hogy az oktatói képzések közösségformáló ereje is nagyban meghatározó, a digitális kompetenciák mélyítésén és bővítésén túl az egyetemi oktatói közösség építésére, a szakmai tudásmegosztásra is pozitív hatással vannak. Emiatt az oktatók jellemzően várják – és mára több helyen elvárják – ezeket a közös fejlődési alkalmakat.

Több egyetem (BCE, EKE, KRE) is sikeresen működtet olyan belső, oktatásinformatikai képzési rendszert, amely az intézményi teljesítményértékelési rendszer része, így szerepe van az oktatói előmenetel vagy például az éves jutalmazás terén. Erre vonatkozólag érdemes megismerni a BCE példáját, ahol az oktatók éves bónuszcéljaik részeként vehetnek részt az általuk és az intézetvezetőjük által közösen választott képzéseken – vagy a KRE-t, ahol 2021 szeptemberétől a tervek alapján az oktatók az elvégzett képzésről tanúsítványt kapnak (így azok az év végi jutalmazás, előmenetel, pályázatok – például kutatási félév – elbírálásánál figyelembe vehetők).⁸

Az oktatásinformatikai képzéseken való részvétel motivációja sokrétű. A BGE, az ELTE és a PE vezetősége szerint a „kötelező” jellegétől függetlenül is kellően motiváltak az oktatók a képzések elvégzésére, például a kurzusaik minőségének fenntartása, illetve javítása végett. A BGE visszajelzése alapján különösen hasznosnak bizonyulnak a magas színvonalú, elismert szakemberek bevonásával tartott képzések,

illetve erős motivációs hatású, ha saját oktatóik bevált gyakorlatainak bemutatásával is találkozhatnak a részt vevő oktatók.

A PE képviselője szerint a távoktatási munkarendű képzések kidolgozása önmagában azért is motiválja a kollégákat (a minőségen túl), mert így a minőségi képzések nemcsak helyben, hanem a város és a kistérség határain túl is elérhetővé válhatnak, tehát tágul a képzések hatóköre. A hazai felsőoktatásban újdonságként a Pannon Egyetemen az e-learning fejlesztés alapszakos specializációként is megjelenik.⁹

Az EKE további ösztönző tényezőnek tartja a vezetők elkötelezettségét. Azt tapasztalják, hogy amennyiben a rektor, illetve a dékánok szükségesnek tartják a digitális lehetőségek kihasználását az oktatásban, akkor ennek hatása nagyon rövid idő alatt érezhetővé válik a hozzájuk tartozó szervezeti egységekben is.

A CEU esetében az oktatók motiválása és digitális kompetenciájuk fejlesztése részét képezi az integrált fejlesztőmunkának. Ezt a munkát a CEU oktatásfejlesztő szervezete (CTL) az egyetem oktatóival a pandémiás helyzettől függetlenül is folyamatosan végzi. A rendszeres, strukturált beszélgetések, valamint a nemzetközi előadók által tartott előadássorozat fontos szerepet játszanak a digitális eszközökkel támogatott oktatás körüli kérdések megvitatásában.

A Covid-19-helyzet hozzájárult az egyetem oktatási stratégiájának újraértékeléséhez, és ezáltal az oktatók is felismerték, hogy a korábban, a jelenléti oktatásban használt módszereket és tananyagokat alapjaiban kell átstrukturálni, ez a folyamat pedig más

a város és a kistérség határain túl is elérhetővé válhatnak

⁸ A KRE rövid távú céljai között szerepel egy összegyetemi oktatásinformatikai díj bevezetése is, amely kiemelkedő és mások számára is hasznos jó gyakorlat elkészítését támogatja, segítve ezzel egy közhasznú joggyakorlat-adatbázis és feladatbank létrehozását is (a BTK keretein belül már működik egy hasonló gyakorlat).

⁹ <https://dmi.mftk.uni-pannon.hu/kepzeink/e-learning-fejlesztzo-specializacio-a-pedagogia-alapszakhoz>

megközelítést igényelt. Ez a felismerés abban is megnyilvánult, hogy a CTL támogató tevékenységeire való igény jelentősen megnövekedett az oktatók körében.

A PTE-n a Munkacsoport indulásakor, a motiválás eszközeként rektori pályázatot használtak fel, amely lehetőséget teremtett az oktatóknak, hogy kurzusaik átalakítása és a számukra nyújtott módszertani segítség mellett – ösztönzőképpen – három hónapon keresztül anyagi támogatásban is részesüljenek. Az egyetem a további félévekben is tervezi hasonló pályázatok kiírását.

A szakembereket arról is megkérdeztük, hogy milyen jó gyakorlatokat tudnak említeni az oktatók motiválása kapcsán. Az alábbiakban ezek közül mutatunk be néhányat:

- A BGE motivációs eszközként szorgalmazza a rendszeres, személyesebb üzenetek küldését: heti rendszerességgű összefoglaló emailben, az aktuális újdonságokon, új segédleteken, hasznos linkeken túl rengeteg pozitív visszajelzést és bátorítást fogalmaznak meg az oktatók számára. További motivációként elindították a „THANK-A-TEACHER” nevű programot is, amely a hallgatóknak abban segít, hogy eljuttathassák személyes köszönő üzeneteiket azoknak az oktatóknak, akik pozitív hatással voltak/vannak egyetemi tanulmányaikra, szakmai vagy személyes fejlődésükre, illetve inspirálóan hatottak rájuk. A kezdeményezés a hallgatók és az oktatók körében is nagy sikert aratott, az online oktatás terhelt időszakában mintegy 600 oktatónak több mint 1500 hálauzenettel sikerült erőt adniuk a jóval személytelenebb digitális világban.

motivációként elindították
a „THANK-A-TEACHER”
nevű programot

- A CEU-n folyó oktatói munka támogatásának egyik fontos eleme (a KRE-hez és az ELTE-hez hasonlóan) egy Oktatási Tevékenységfejlesztő Pályázat, amely

az innovatív oktatási projektek kidolgozása során szakmai és pénzügyi támogatást biztosít a nyertes pályázatoknak. A CEU CTL a régióban és

az európai kontextusban is egyedülálló felsőoktatás-pedagógiai képzési programot dolgozott ki doktoranduszai számára. A program kialakítását, tartalmát és alapértékeit a tudós-tanárok (scholar-teacher) szakmai fejlődésével kapcsolatos releváns kutatásokra alapozza. Évente mintegy száz doktorandusz vesz részt a program részeként a kurzusokon. A program egésze és a doktoranduszokkal folytatott személyre szabott munka relevánsnak és hasznosnak bizonyult a sikeres digitális átállás során is, hiszen a CTL programját elvégző senior doktoranduszok kulcsszerepet játszottak az oktatók támogatásában és mentorálásában.

- Az ELTE már 2018-tól működtet hasonló kurzusfejlesztési támogatási pályázatot, amelyre olyan kurzussal lehet pályázni (és nyerni), ami megfelel az e-learning-kurzusokra vonatkozó egyetemi előírásoknak, valamint a pályázat félévében a gyakorlatban meg is tud valósulni. A támogatásnak köszönhetően már az első félévben több mint harminc online kurzus szerzőjét tudták szerzői honoráriummal támogatni. 2020 őszén elindítottak egy további, ötven tananyag kifejlesztésére irányuló projektet is, melynek különlegessége, hogy módszertani képzést is magában foglal a résztvevő oktatók számára.
- A KRE BTK-n a kari vezetés 2020 őszén első ízben írt ki pályázatot digitális tan-

anyagfejlesztésre és jó gyakorlatok megosztására. Emellett az egyetem az IKT Kutatóközpont révén központilag is tervezi egy Oktatásinformatikai díj kiírását, mely – például a Bécsi Egyetem mintájára – tematikusan kerülne meghirdetésre, egy-egy módszertani lehetőség vagy adott eszköz célokhoz igazított, hatékony alkalmazásának bemutatására. A pályázat részeként dokumentálni kell majd a digitális eszköz felhasználásának célját, a gyakorlati megvalósítást és annak eredményességét is, az önreflexión túl a hallgatói visszajelzéseket is bemutatva.

- A PTE a személyes, személyre szabott konzultációkban is lát motiváló erőt. A módszertani segítséget nyújtó képzők képzése kurzusok választ adnak az oktató kollégák online oktatás során felmerülő kérdéseire, a Munkacsoport által biztosított személyes konzultációk során pedig olyan módszertani, technikai (akár alkalmazható platformhoz kapcsolódó, akár tudományterületi igényekhez szabott) segítséget kaphatnak, amely növelheti elégedettségüket a blended vagy online körülmények között megtartott kurzusok kapcsán.

tervezi egy
Oktatásinformatikai díj
kiírását

2.4. Az intézményvezetői és a kormányzati támogatás szerepe a fejlesztés során

A szervezeti egységek képviselői rendre hangsúlyozták az intézményi vezetők hozzáállásának fontosságát az eredményes digitalizálás érdekében, hiszen ez befolyásolja az oktatók motivációját, felelős hozzáállását. Az érintett egyetemeken számos példa mutatja, hogy a minőségi oktatás, fejlesztés sikere nagyban múlik a felső vezetés támo-

gató hozzáállásán, intézkedési sebességén. A szakemberek egységesen kiemelték a beszerzések fontosságát, illetve a korábban már beszerzett programok használhatóvá tételét, új rendszerekbe történő integrálását, amely szintén felső vezetői döntésen alapul.

Az EKE az infrastruktúra szinten tartásának fontosságát és folyamatos fejlesztését emeli ki, amely csak vezetői támogatással valósulhat meg; csakúgy, ahogy vezetői támogatással kerülnek megtartásra a képzők képzése programok is, amelynek támogatása pozitívan hat az oktatók részvételére a képzéseken.

A KRE is hangsúlyozza a vezetőség szerepét az oktatói igények kielégítésében (például oktatói kérésre Zoom-licenckel beszerzése). Nem kevésbé fontos az egyetem vezetői és oktatói közötti folyamatos kétirányú kommunikáció, mivel a megfelelő infrastrukturális fejlesztésekhez és oktatói kompetenciafejlesztéshez elengedhetetlen az oktatói igények felmérése, az oktatói

közösségek bevonása (például a nemzetközi hozzáférések – EduID – vagy alapvető technológia fejlesztése terén).

A PE szakembere szerint az egyetemek digitalizálását és az ehhez kapcsolódó oktatói kompetenciafejlesztést alapvetően befolyásolja a vezetőség oktatási programok minőségfejlesztésére és minőségbiztosítására fordított törekvése. Ez a gondolat igaz a PTE esetében is, ahol a Munkacsoport felállítása az újonnan kinevezett rektorhelyettes egyik első intézkedése volt.

A járványra reagálva az egyetemek számos eszközt szereztek be (például laptopok, webkamerák, mikrofonok), illetve több kar is mini-stúdiókat alakított ki az előadások felvétele céljából.

Az egyetem bécsi költözése miatt a CEU például olyan osztálytermi tech-

nológiába és olyan online eszközökre fektetett be, amelyek már a kétcampusos működést és online kollaborációt is lehetővé teszik. A változások és a járvány okán az egyetem megnövelte a fizetett oktatói segédek (teaching assistant) létszámát. Az ő feladatuk az volt, hogy az online vagy hibrid módban tanító egyetemi oktatókkal dolgozzanak együtt. A BGE kiemelte annak jelentőségét, hogy az egyetem már rendelkezett előfizetéssel a Prezi, az Active Presenter, a MindMeister,

a Vyond, a Piktochart, a Mentimeter és

a Kahoot programokra, így ezeket hatékonyan tudták felhasználni az egyetem tananyagfejlesztéseihez kapcsolódóan, valamint az online

oktatásban is az oktatók segítségére voltak. Éppen a járvány idején zárult le egy nagymértékű, tíz alapozó tantárgyukat felölelő e-learningesítési projektjük is, így ezek az anyagok is közvetlenül hasznosíthatók voltak a digitális oktatásban.

Az ELTE példaként említi azt, hogy a keretrendszerek Neptun-integrációja egyértelműen olyan elem, amely az oktatók számára megkönnyíti az alkalmazások használatát (a Neptunban szereplő kurzusnál az oktató választhatja ki, hogy milyen alkalmazást rendel ahhoz – Moodle vagy Canvas és Teams választható).

Az Office 365–Neptun–Moodle integráció a PTE-n is a kiemelten hasznos és felhasználóbarát fejlesztések közé tartozik. Az egyetem Informatikai és Innovációs Igazgatósága által biztosított átvétel gyors és szakszerű volt, a humán erőforrás hiánya ugyanakkor már rövidtávon érezte a hatását. A digitális pedagógiai megoldásokat támogató folyamatok működtetését a Munkacsoport és az IIG közötti szoros együttműködés segíti elő.

Az ELTE 2020 nyarán fejlesztette ki továbbá a Panopto előadás-rögzítő rendszerét, amely ugyancsak olyan fejlesztés, amelyik a valós idejű hibrid vagy távolléti oktatás támogatása mellett, az előre felkészülés lehetőségét is biztosítja az oktatók számára.

Az eszközökön és a rendszereken, programokon túl a vezetőség részéről fontos döntés továbbá, hogy az online kurzusfejlesztés és az online kurzusfacilitálás (tutorálás) munkaterhelését megjelenítse az oktatók óraterhelésében. Ez elengedhetetlen előfeltétele az EL-

TE szakembere szerint annak, hogy a továbbiakban is fenntarthatóak legyenek az utóbbi év során a felsőoktatás digitalizálásában elért eredmények. Az oktatók

a szabályozás hiánya nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is gyakran problémát okoz

választásait nagymértékben motiválná, ha digitális kompetenciáik, pedagógiai szakértelmük, oktatói eredményességük elismerése artikuláltabb módon jelenne meg a felsőoktatásban, a kutatói eredményességgel azonos szintre emelve ezek összességét.

A CEU emellett jelentősen növelte az oktatástechnológiai beruházásokra szánt költségkeretet és külön támogatást nyújtott az oktatók és hallgatók szoftver- és eszköz-ellátottságának biztosítására.

A KRE is hasonlóan fogalmaz a jelenléti és az online térbe helyezett oktatói munka elismerésével kapcsolatban: a szabályozás hiánya ezen a téren nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is gyakran problémát okoz, és lassítja, vagy akár ellehetetleníti az oktatási folyamatok megfelelő digitalizálását. Fontos lenne egy egységes, kormányzati döntés és iránymutatás ezen a területen, az oktatás minden színterére vonatkozóan, mely alapján az intézményvezetőknek lehetőségük nyílik a szabályozásra, az online oktatási munka megfelelő elismerésére.

3. A COVID-19-JÁRVÁNY HATÁSA A SZERVEZETI EGYSÉGEK MUNKÁJÁRA

3.1. Technológiai fejlesztések és oktatásinformatikai képzésfejlesztés

A koronavírus-járvány hatására beindult vagy felerősödött a tanulási-tanítási folyamatok digitalizálása, és ezzel összefüggésben az innovatív oktatási eszközök fokozott megjelenése, ami minden felsőoktatási intézmény számára új kihívást jelentett és gyakran a korábbi szervezeti feladatok és funkciók gyökeres változását eredményezte.

Elsőként jellemzően a digitális oktatás és ügyintézés technikai hátterének kialakítását kellett elvégezni a meglévő technológia fejlesztése, illetve a szükséges új eszközök, alkalmazások beszerzése révén (ilyen kihívást támasztott például az Office 365-re való átállás, a Neptun és a Moodle összehangolása, illetve egyes oktatáshoz használt online platformok telepítése és a használatukba való beletanulás szükségé). A szinte előzmények nélküli online oktatásra történő átállás kezdeti szakaszában a rengeteg felmerülő kérdés megválaszolására jellemzően egyéni, illetve csoportos tanácsadások, workshopok formájában került sor. Minden intézményben számos módszertani segédanyagot készítettek, emellett az oktatókat támogató helpdeskek működtetésével segítették a gyors és zökkenőmentes átállást.

A BGE többek között több mint harminc részletes, felhasználóbarát útmutatót készített, továbbá kiemelten segítettek a tanulástámogató keretrendszerek (Moodle, Coospace) egységes használatát. Az ELTE a helpdesk működtetése céljából növelte alkalmazottai számát, valamint felkészítette a kari e-learning-szakértőket hálózatát, akik személyre szabottan tudtak módszertani segítséget nyújtani kollégáik számára. Az előzőekhez hasonlóan a KRE-n is a korábban megbízással dolgozó Moodle-referens a megnövekedett terhelés következtében immár főállásban látta el az e-learning keretrendszer fejlesztéséhez, használatának támogatásához kapcsolódó feladatait.

professzionális operatóri csapat
is elérhetővé vált

Bizonyos szervezeti
egységek – például
a KRE IKT Kutató-

központ – esetében a képzési struktúrát is átszabta a vírus miatti hirtelen átállás: a kutatásokkal alátámasztott, aprólékosan megtervezett és szisztematikusan felépített, komplex képzésrendszer helyett kezdődött el a „tűzoltásként” végzett munka.

Több egyetemen (pl. BCE, EKE, ELTE) nyáron kiépítésre kerültek az előadás-rögzítő szolgáltatással ellátott előadótermek, videókészítő programok, akár professzionális operatóri csapat is elérhetővé vált annak érdekében, hogy az elkészített, megvágott nagyelőadások a hallgatók számára kiváló minőségű oktatási segédanyagként szolgálhassanak. Az ELTE és az EKE esetében is az oktatók számára hozzáférhetővé vált egy letölthető alkalmazás, illetve egy oktatói portál,¹⁰ ahol az oktatók számára tettek elérhetővé az online oktatásban használható legjelentősebb megoldások alkalmazását támogató oktatóanyagokat.

¹⁰ <https://uni-eszterhazy.hu/tavoktatasi/>

A képzések és a kiscsoportos mentorálás a CEU-n a COVID-19 alatt is folytatódtak, online formában. Ezáltal új perspektívát nyitottak és további lehetőségeket teremtettek az oktatói munka támogatására. Így például új konzultációs forma az ún. drop-in-sessionök kipróbálása, valamint az oktató-doktori hallgató mentorpárok támogatása. Összességében a szervezet munkája iránti igény megnőtt az oktatók körében.

A PTE-n ugyan a koronavírus okozta kényszerű digitális átállás tette lehetővé a Digitális Oktatás- és Tanulástámogató Munkacsoport létrehozását, de a gyors elindulás

annak is köszönhető, hogy történtek már kezdeményezések, az egyetemen megtalálhatóak voltak azok a szakemberek, akikre építeni lehetett, és akik szakmai segítségükkel képesek voltak gyorsan működésbe hozni egy ilyen szervezetet. A pandémia jelenléte és az online oktatás sürgető igényei ellenére a Munkacsoport a tervezett úton halad a Központ létrehozása irányába, és lépésről lépésre állítja össze a működés jövőbeni kereteit.

3.2. Mérések, elemzések a távolléti oktatáshoz kapcsolódóan

Természetesen minden intézményben nagy változásokat hozott a járvány, legfőképpen a tanulási és tanítási folyamatok és ehhez kapcsolódóan a digitális kompetenciák fejlesztése vagy az egyetemi infrastruktúra kihasználtsága terén. E változásokat több intézmény is mérések, elemzések révén igyekezett nyomon követni.

Így például a KRE-n a digitális oktatáshoz kapcsolódó eszközhasználatot,

a kapcsolódó további igények és a kialakult digitális kompetenciák felmérését 2021 első negyedében végezte el az IKT Kutatóközpont. Az oktatók téma iránti elkötelezettségét mutatja a magas, 50% fölötti válaszadási arány (N=256), illetve, hogy a válaszadók 49%-a már részt vett valamilyen belső, intézményi oktatásinformatikai képzésen. A mérés hasznos információkkal szolgált a további munkához, melyek közül kiemelendő, hogy nincs

az oktatók fejezetenként, modulárisan tudják majd elsajátítani a legfontosabb ismereteket

egyértelműen preferált képzési mód (személyes, online vagy blended), valamint, hogy az oktatók nem feltétlenül azon kompetenciaterületek fejlesztését várják, ahol gyengébben teljesítettek,

hanem amelyeket leginkább közvetlenül is hasznosnak érznek oktatási, kutatási feladataik ellátásához. Ezen túl konkrét visszajelzések érkeztek az egyetem e-learning rendszerének és konferencia-szoftvereinek használati arányáról és az oktatók szemszögéből szükségesnek ítélt fejlesztési irányokról is (pl. az e-learning keretrendszer kezelőfelületének felhasználóbarát kialakítása, valamint összekapcsolása a további adminisztrációs és meeting-szoftverekkel). Így az őszre tervezett szisztematikus oktatói képzéseket már ennek tudatában szervezheti meg az intézmény. Az elképzelés szerint a képzések az aktuálisan támogatott eszközök és infrastruktúra megismertetésén túl egyre több módszertani elemet tartalmaznak majd, a Pedagógusok Európai Referenciakeretére építve. A keretrendszerhez kapcsolódó Kézikönyv minden fejezetéhez külön Moodle-kurzus készül, így az oktatók fejezetenként, modulárisan tudják majd elsajátítani a legfontosabb ismereteket.

A BGE a két eddigi digitális félév végén két-két nagyszabású felmérést is végzett.

A kutatás a hallgatók és az oktatók távolléti oktatáshoz kapcsolódó élményeinek, illetve azok digitális kompetenciáinak felmérésére fókuszált.

A 2021-es tavaszi félév első felében a PTE kiterjedt, összegyűtemi hallgatói felmérést implementált. A digitális félévek tapasztalatait felmérő kérdőívet csaknem háromezer hallgató töltötte ki. A 16,4%-os válaszadási arány jó minőségű elemzésre ad lehetőséget. Bár a kiértékelés még folyamatban van, az már látható, hogy az eszközellátottság megfelelő, a válaszadók 99%-a rendelkezik okostelefonnal, 91%-a lappal; ez utóbbi a digitális oktatásban való részvétel preferált módja. Az Office 365-öt a kitöltők 86%-a használja, míg a OneDrive-ot 45%, ugyanakkor a különböző tudástárak használata meglehetősen alacsony. A Teams-re való áttérés sikeres (99%), a Moodle penetrációja is magas (40%), ugyanakkor a Zoom (28%) súlya is jelentős. A telekonferencia-szoftverekkel a hallgatók jellemzően elégedettek (4,14-es érték 5-ös skálán), legtöbbször a hallgatói internetelés minősége okozott problémát (53%). A tananyag online elérhetőségét megfelelőnek ítélik a hallgatók (3,99-es érték 5-ös skálán), ugyanakkor egyértelmű az igény az egy platformra való támaszkodásra (4,69-es érték 5-ös skálán), miközben, ha a lehetőség adott, akkor a válaszadók 46%-a a személyes oktatást preferálná.

Az ELTE a tavaszi intenzív távolléti oktatásra való átállás tapasztalatairól 2020 nyarán kérdezte meg az oktatókat. Az eredmények nagyrészt igazolták az eddigi fejlesztések hasznosságát, így az egyetemnek lehetősége nyílt arra, hogy meghatározza a további tevékenységeket is. A kiértékelés eredményeinek figyelembevételével intéz-

kedési terv készült, amelynek megvalósítása jelenleg is zajlik. Ennek főbb pontjai a hardver- és szoftverigények teljesítése, segítség a tananyag- és kurzusfejlesztési folyamatban, a széleskörű tudásmegosztás az oktatói közösségen belül, illetve hallgatói készségfejlesztés.)

A meglévő online tartalmak, tananyagok, kurzusok a járvány kitörésekor óriási lépéslőnyt, biztonságot adtak az oktatók számára. Az elmúlt időszak tapasztalatait is felhasználva a fejlesztés egyik célja a sokoldalúan

felhasználható, magas minőségű tananyagok elkészítésének támogatása, a hallgatók élményalapú tanulásának elősegítése.

A CEU támogató és fejlesztőmunkája során a pandémiás helyzetben is a pedagógiát, nem pedig a technológiát helyezte előtérbe. Ez azt jelentette, hogy a szervezet általános online felsőoktatás-módszertanra és eszközhasználatra vonatkozó tréningek helyett a technológiák és a pedagógia integrált és szituatív megoldásait helyezte előtérbe. A képzések direkt módon reflektáltak a CEU-n hagyományosan alkalmazott oktatási módszerekre és stratégiákra, valamint azok online oktatásban történő megvalósítására (például az interaktív webes szemináriumok műfajára, egyéni online konzultációkra és az autonóm tanulást támogató aszinkron megoldásokra). Külön figyelmet szenteltek az online kurzusfejlesztés módszertanának: az online facilitálás és a hallgatói aktivitás kérdéskörének, a hallgatói munka értékelésének online megoldásaira. Kiemelten fontos, hogy külön segédanyagokat fejlesztettek a speciális szükségletű hallgatók tanulástámogatására.

az autonóm tanulást támogató
aszinkron megoldásokra

3.3. Az intézményi infrastruktúra és oktatói támogatás kihasználtságának változása

A kényszerű online oktatás általában növelte a tanulászervező rendszerek népszerűségét, illetve kihasználtságát. Már nemcsak az újszerű módszertani eszközöket keresők használták a keretrendszereket, hanem

olyan oktatók is, akiknek a digitális kompetenciái fejlesztésre szorulnak (például a BCE-n az addigi 60%-os használatról 99%-ra nőtt a Moodle és Teams

rendszereket használó oktatók száma; a KRE-n az intézmény e-learning platformjának felhasználtsága néhány hónap alatt mintegy tízszeresére nőtt a távolléti oktatás során). Alapvető tanulság, hogy az oktatás-informatikai továbbképzések immár nemcsak a korai innovátorok felé irányulnak, hanem a hirtelen jött kényszer miatt a különböző kompetenciaszintű és motivációs háttérrel rendelkező oktatók széles spektrumát kell hogy kiszolgálják, ami módszertani és oktatásszervezési sokszínűséget eredményezett.

Az oktatói leterheltségek figyelembevételével a BGE a kontaktórás képzések mellett például e-learninges képzéssorozatot is hirdetett. E képzéssorozat célja, hogy minél szélesebb körben, kötetlen időben ismerlessék meg az oktatókkal azokat az oktatási módszereket, amelyek színesíthetik, hatékonyabbá tehetik az egyetemi oktatást. De nemcsak az oktatók motivációját tartotta fontosnak az egyetem, hanem a hallgatókét is: a BGE a Kommunikációs és Marketing Irodával együttműködve közös videóüzenet készítésére bízta oktatóit, melynek eredményeként a megváltozott oktatási térben angol és magyar nyelvű videókkal

is bátoríthatták hallgatóikat. Hasonló videóüzenetet készítettek a PTE oktatói is a végzős hallgatóknak.

A távolléti oktatás beindításával sokszorosára nőtt a tanulásmenedzsment-rendszereket használni kezdő oktatók száma az ELTE képzései esetében is. Már nemcsak az újszerű módszertani eszközöket keresők használják az egyetem keretrendszereit, hanem olyan oktatók is, akiknek

a digitális kompetenciái fejlesztésre szorulnak. Miközben az oktatóknak hatalmas terhelést jelentett a távolléti oktatásra való gyors átállás, illetve a hallgatók támogatása

ebben a mindenki számára új helyzetben, érezhetően nem volt kapacitás a képzéseken való részvételre. Ezért a támogatás az ügyfélszolgálat – és speciális módszertani kérdések esetében – a kari e-learning-szakértőkkel való egyeztetés irányába tolódott el. Az intézményvezetői döntések is nagyban segítették a hatékonyabb munkavégzést, melyre jó példa az ELTE-n létrehozott Járványügyi Operatív Koordináló Testület, amely a Kormány intézkedéseit és a jogszabályokat gyorsan és hatékonyan adaptálta iránymutató intézkedési tervvé és konkrét eljárásá az egyetemi polgárok számára. Ezek biztos hátteret adtak a módszertani döntések meghozatalához is.

Az átállás nehézségei során többen számoltak be arról (pl. BGE, EKE, KRE), hogy az egyetemi vezetés szabályzatokban és tájékoztatókban informálta a hallgatói és munkatársi kört az online oktatással kapcsolatos kérdésekben (rektori, illetve dékáni utasítások révén), egyértelműen meghatározva az oktatók feladatait a digitális menetrend során. Az elvégzett feladatok megfelelő adminisztrálására az intézmények különböző ellenőrzési felületeket dolgoztak ki, ahol az oktátónak hétről hétre vezetnie

a jogszabályokat gyorsan és hatékonyan adaptálta iránymutató intézkedési tervvé

kellett a hallgatókkal történő munkában alkalmazott oktatási formát, valamint a kapcsolattartás, a tananyag közreadás módját (ilyen megoldásokról számoltak be például az EKE és a KRE képviselői).

A PE számára fontos, hogy oktatóik a járványhelyzet hatására nyitottabbá váltak a képzésekre, illetve a képzők képzése oktatási programokkal szemben megfogalmazott elvárások között megjelent a digitális munkarend oktatásmódszertana és technológiája is. Ezt a megnövekedett oktatói igényt a PTE is felismerte és megkezdődött az Informatikai és Innovációs Igazgatóság által az átálláskor készített segítő videók (Moodle, Teams) bővítése, mely az oktatói igények végiggondolása mellett jelenleg is zajlik.

Hasonlóan fogalmaznak az EKE szakemberei is, akik szerint a járványhelyzet pozitív hatással volt mind az oktatók, mind a hallgatók digitális kompetenciájának fejlesztésére, hiszen az oktatási folyamatban részt vevőknek viszonylag elszigetelten, távoli támogatásokkal önállóan kellett mindent megoldani. A hallgatói önkormányzat hétről hétre mérte az egyetem hallgatóinak tapasztalatait a digitális oktatásra történő átállás során, és rámutattak arra, hogy a hallgatókat zavarja, ha az oktatók különböző platformot használnak. Más egyetemeken is hasonlókat tapasztaltak az oktatói és hallgatói visszajelzések kapcsán, így általánossá vált, hogy az egyetemek pontosan meghatározták az általuk támogatott platformok és alkalmazások körét.

A járványhelyzet a CEU-n is hozzájárult az egyetem oktatási stratégiájának újraértékeléséhez, ezáltal az oktatók is felismerték, hogy a korábban, a jelenléti oktatásban használt módszereket és tananyagokat alapjaiban át kell strukturálni,

ez pedig más megközelítést igényel. Ez a felismerés abban is megnyilvánult, hogy a szervezet támogató tevékenységeire való igény számottevő mértékben megnövekedett az oktatók körében.

4. ZÁRSZÓ

A 2020 tavaszától számított pandémiás időszak alatt olyan változásokon ment át

a felsőoktatás az oktatásinformatika terén, ami a korábban megszokott magyarországi oktatási viszonyok között csak hosszú évek során való-

sulhatott volna meg.

A járványhelyzet okán bevezetett, digitálisan támogatott távolléti oktatás egyértelműen hozzájárult ahhoz, hogy az oktatásinformatikai fejlesztések, képzések erős prioritást nyerjenek a felsőoktatásban, és a fejlesztés, az érdemi munka valóban összegytemi szinten, szervezett keretek között folyjon. Ennek révén az egyes képzőhelyeken már meglévő, oktatásinformatikai fejlesztéssel foglalkozó szervezeti egységek munkája egyre inkább hangsúlyossá vált, feladatkörük és funkciójuk kiszélesedett, míg máshol a folyamat ilyen szervezeti egységek megalakításához, vagy valamely meglévő szervezeti egység feladatköreinek tágításához vezetett.

A Covid-19 által áttételesen előidézett digitális átállás hatására tagadhatatlanul nőtt az oktatók saját digitális kompetenciájuk fejlesztésével kapcsolatos motivációja, ami szintén fokozta a fejlesztések erőteljes ütemét és hatékonyságát.

Örömteli, hogy az egyes szervezeti egységek már most sok jó gyakorlattal rendelkeznek, melyek megosztása, közös továbbfejlesztése nagymértékben hozzájár-

feladatkörük és funkciójuk
kiszélesedett

ruhlat a hazai felsőoktatási intézmények eredményes és hatékony digitalizálásához. Reméljük, hogy a fejlesztésekért felelős szakemberek tapasztalatainak, véleményé-

nek közreadása, valamint a tapasztalatcsere-re irányuló konferenciasorozat évenkénti megrendezése hozzájárul majd ehhez a folyamathoz.

IRODALOM

- Carretero, S., Vuorikari, R. Punie, Y. (2017): *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for citizens with eight proficiency levels and examples of use*. JRC106281/EUR 28558 EN. Seville, Joint Research Centre.
- Derényi András (2020): Az intézményi működési keretek átalakítási kísérletei a magyar felsőoktatásban, *Educatio*, **29**. 1. sz., 64–77. Letöltés: <https://akjournals.com/view/journals/2063/29/1/article-p64.xml> (2021. 04. 10.)
- DOS (2016) *Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája. A Kormány által 1536/2016. (X. 13.) Korm. határozattal a Digitális Jólét Program részeként elfogadott stratégia*. Letöltés: <https://2015-2019.kormany.hu/download/0/cc/d0000/MDO.pdf> (2021. 04. 10.)
- Dósa Katalin, Tóth Katalin és Sebestyén Lilla (megj. alatt): Üdv a fedélzeten: avagy miért és hogyan mentoráljuk a belépő oktatókat a Budapest Gazdasági Egyetemen. *Pedagógusképzés*.
- Dringó-Horváth Ida, Dombi Judit, Hülber László, Menyhei Zsófia, M. Pintér Tibor és Papp-Danka Adrienn (2020a): Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban. Budapest, KRE IKT Kutatóközpontja. Letöltés: https://btk.kre.hu/images/ikt/oktatasinformatika_a_felsőoktatásban.pdf (2021. 04. 10.)
- Dringó-Horváth Ida, Hülber László, M. Pintér Tibor és Papp-Danka Adrienn (2020b): A tanárképzés oktatási kultúrájának több szempontú jellemzése. In: Varga Aranka, Andl Helga és Molnár-Kovács Zsófia (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban 2019. Neveléstudomány: Horizontok és dialógusok. I. kötet*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság – PTE BTK Neveléstudományi Intézet, Pécs. 129–142. Letöltés: <https://nevtud.btk.pte.hu/sites/nevtud.btk.pte.hu/files/ukn2019magyar.pdf> (2021. 04. 10.)
- Szabó Tibor (2020): „Vezetékszerezés” – rögtönzések a felsőoktatásban, *Educatio*, **29**. 1. sz., 78–91. Letöltés: <https://akjournals.com/view/journals/2063/29/1/article-p78.xml> (2021. 04. 10.)

